

Van-e szükség mentálhigiénés közösség- és kapcsolatépítő szakemberre?

A magyar társadalom mentálhigiénés, szociális állapota olyan, amilyen. Nem sok jót szoktunk mostanában erről mondani. Az ellátórendszerek, segítő szervezetek szegények, forráshiányosak. Megannyi új szakma és szakmaiság keresi helyét e téren. Ahogy ez ilyenkor lenni szokott: megannyi hasznos – és olykor kevésbé hasznos – vita közepette. Gondoljunk csak a szociális munkások és a szociálpedagógusok elhúzódo szakmai identifikációs vitáira. E vitákhoz konstruktív javaslattal, de „helyet kérve a nap alatt” kíván hozzájárulni ezzel az írással is egy szakma, melyet tekinthetünk akár újnak is – a bolognai folyamatban most küzd létéért és létesítéséért –, de két évtizedes hazai képzési hagyományai és tapasztalatai miatt akár felnőtté érett szakmának is nevezhetünk.

A *mentálhigiénés közösség- és kapcsolatépítés* olyan új fejlesztés irány, amely a Semmelweis Egyetem korábbi és más futó képzéseinek a tapasztalataira épült. Előkészítéséhez alapot a következő képzések nyújthatnak:

- **mentálhigiénés szakirányú továbbképzés**
A Semmelweis Egyetem Egészségügyi Közszolgálati Kara keretében működő Mentálhigiéné Intézetben már több mint 20 évvel ezelőtt kidolgozták a különböző szakmák (pedagógus, pszichológus, egészségügyi dolgozó, jogász, lelkész stb.) mentálhigiénés szemléletű képzési anyagát. Ez a képzési koncepció 1986-ban (az Ottawai Egészségvédő Charta létrejöttével egy időben) született meg, s 1987-ben indult el a képzés. 1990-ben az Országos Szakképzési Bizottság, majd megal-

ulása után a MAB is akkreditálta a szakot. A 9/1997. (II. 18.) MKM rendelet, illetve a 10/2006. (IX. 25.) OKM rendelet alapján már négy egyetemen folyik, illetve indul mentálhigiénés szakirányú képzés.

- **elkigondozó szakirányú továbbképzés**
A SE Mentálhigiéné Intézete (a Károli Gáspár Református Egyetemmel és a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolával együtt) 1998-ban benyújtott és akkreditáltatott bölcsészettudományi szakalapításával *lelkigondozó szakirányú továbbképzést* indított a 36/2001. (X. 11.) OM rendelet alapján hitéleti felsőfokú végzettséggel (teológus, teológus-lelkész, rabbi, hittanár, vallástanár, hitoktató, diakónus, zsidó közösségi szociális munkás stb.) rendelkező hallgatóknak. A képzés bölcsészettudományi és társadalomtudományi ismereteket nyújt és a tevékenység hatékony végzéséhez szükséges kompetenciákat fejleszt. E felsorolt két képzés oktatási programjában megtalálhatók a mentálhigiénés és közösségépítési alapismeretek, de egyikben sem önálló tevékenységi területként.
- **a szociális munka mesterképzés**
A szociális munka egyetemi oktatását az 1980-as évek második felében dolgozták ki, majd valósították meg Ferge Zsuzsa és munkatársai. A Szociológiai Intézetben elkezdődött munka az ELTE Szociálpolitikai Tan- székén folytatódott, és ezzel párhuzamosan alakult ki a szociális képzések jogszabályi háttere is.

- **közösségi szociális munka szakirány** (a szociális munkás és szociálpolitikus képzéseken belül)

A szociális munkás és szociálpolitikus képzésekben a rendszerváltás után több egyetemen (ELTE, PTE) is megjelent szakosodási lehetőségként a *közösségi szociális munka szakirány*.

Az ezt elvégzett szakemberek fő tevékenységi területe a lokális társadalomfejlesztés és a közművelődési szerepet betöltő intézmények létrehozása és működtetése, ezért a közösségfejlesztők tevékenysége több ponton kapcsolódhat majd a közösség- és kapcsolatépítők munkájához, és sok közös eleme van a munkájuknak, például a közösségfejlesztés módszertanát tekintve.

A közösségi szociális munkára szakosodott szociális munkások kiemelten felkészülnek a hátrányos helyzetűek és kirekesztettek megsegítésére vonatkozó közösségfejlesztő társadalmi beavatkozásokra is.

- **zsidó közösségfejlesztő főiskolai szak**
Bizonyos értelemben előzménynek tekinthető a *hittudományi képzési területhez tartozó* korábbi *zsidó közösségfejlesztő* főiskolai szak, és a jelenlegi *zsidó felekezeti szociális munkás BA* szak, ezek azonban konkrét felekezethez kötődtek és nem bölcsészettudományi képzések.
- **egyházi/ felekezeti közösségsszervező BA** szak
Jelenleg az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem működtet *zsidó közösségsszervező* alapszakot. A képzés célja olyan egyházi/felekezeti közösségsszervezők képzése, akik a vallásuk tanításában szerzett hitéleti, valamint vezetési, intézményirányítási, szervezési ismeretek birtokában képesek az egyházi, illetve kulturális közéletben (könyvtárak, múzeumok, média, valamint idegenforgalom, turisztika) és más területeken az egyházi/felekezeti közéleti és kulturális feladatok ellátására, illetve annak szervezésére.

- **Közösségfejlesztők Egyesülete képzései**
A mentálhigiénés közösségépítéssel kapcsolatban álló rokon területnek tekinthető a szociális munkás közösségfejlesztő tevékenység, amely területen az 1989-ben alakult *Közösségfejlesztők Egyesülete* akkreditált felnőttképzési intézményként megalakulása óta folytat oktatási tevékenységet önálló képzési programokon (pl. „Közösségi-civil szervező” szakképzés), és több felsőoktatási intézményben a szociális munkás képzések keretében.

- **közösségi és civil tanulmányok szakirányú továbbképzés, illetve mesterszak**
Az ELTE Szociális Munka és Szociálpolitika tanszék új szakirányú továbbképzési szakot indított 2009 februárjában „Közösségi és civil tanulmányok” néven. A szakirány indítása azon a felismerésen alapul, hogy az összetett társadalmi problémákat a humán segítő szakmák önmagukban nem tudják kezelni, a problémák hatékony kezelése csakis a szakmák közötti együttműködés révén lehetséges. A szakirányú továbbképzési szak közösségi és civil szakembereket képez. A szakirányt elvégző hallgatók képesek lesznek helyi fejlesztési folyamatokat kezdeményezni, ezekhez szakmai segítséget nyújtani, és részt venni a fejlesztéssel összefüggő tervezési és értékelési eljárásokban. A szakirány elvégzése során a hallgatók megismerik a civil társadalom és benne a nonprofit szektor mai nemzeti, európai és globális jelentőségét és szerepét, s gyakorlati ismereteket kapnak arról, hogyan kell működtetni a civil szervezeteket, hazai és nemzetközi hálózatokat, hogyan lehet a működéshez forrásokat keresni. A MAB 2009. május 29-én okleveles közösségi és civil fejlesztő szakember névvel akkreditálta az ELTE mesterszak kezdeményezését.

A mentálhigiénés közösség- és kapcsolatépítő mesterszak a felsőoktatás graduális képzéseiből mind a mai napig hiányzik. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem hagyományos szociológiai

képzésében volt „nonprofit szakirány”, aminek egyik fő területét a kapcsolat- és közösségépítés alkotta, de nem a személyiségfejlesztés, hanem nonprofit gazdasági vállalkozások és a civil társadalom megalapozása céljából.

A mentálhigiénés közösség- és kapcsolatépítő mesterszak végzősei ugyanakkor mind az állami és az önkormányzati (egészségügyi, oktatási és szociális), mind a gazdasági, mind a civil társadalmi és az egyházi/felekezeti szféra sajátos területein hatékony munkát tudnának végezni (amint azt a későbbiekben részletesen ki is fejtjük), továbbá igény van rájuk az Európai Unió más országaiban is. Az EU országaiban folyó, szociális-kapcsolati hálózat kiépítésére irányuló törekvéseket a *társadalom egészére* kívánják kiterjeszteni. A különböző szinteken való beavatkozások más-más képzettségű szakembereket igényelnek. Hazánkban az ehhez szükséges intézményrendszer nem megfelelő, a különböző szakemberek közötti együttműködés nem kellőképpen rugalmas, és nem megfelelő a stratégiai tervezés és a koordináció sem.

A mentálhigiénés közösségépítő- és kapcsolatépítő mesterdiplomát szerzett szakemberek felkészültek lennének közoktatási és felsőoktatási, gyermekvédelmi, egészségügyi és szociális – állami és egyházi – ellátórendszerben kapcsolatépítésre szocializált egyének támogatására. Ezenkívül főképp olyan kistérségi, közigazgatási és egyházi/felekezeti szervezetekben működő támogató és védelmet adó közösségek, közösségi hálók kiépítését, fejlesztését és vezetését végzik, amelyek a biopszicho- szociális jólét erősítését, fenntartását és a közösség szolidáris társadalmat alakító tényezőinek hatékonyságát növelik.

Néhány példát említünk abból a célból, hogy bemutassuk, miként illeszkedhet egy ilyen mesterképzés az Európában kialakult mesterképzések rendszeréhez (kitekintve az Egyesült Államok és Kanada felé is), illetve hol vannak a hazai specifikumok.-Svédországban a Linköpingi Egyetem *Human Resource Management and Development MA* szakja, mely egyszerre foglalkozik gyakorlati és elméleti szempontból

a közösségvezetés- és fejlesztés kérdéseivel. A képzés proaktív perspektívája lehetővé teszi, hogy az elsajátított ismeretek alkalmazhatók legyenek mikro-, mezo- és makroszinten egyaránt. Finnországban a képzés része a Jyväskyläi Egyetem *Intercultural Communication MA* szakja. Olyan interdiszciplináris képzésről van szó, amelyen a hallgatók széles körű ismereteket szerezhetnek interkulturális és nemzetközi kapcsolatokról, valamint a civil társadalom és a különböző szervezetek multikulturális jellemzőiről. Németországban a Müncheni Főiskola *a Gemeinwesenentwicklung und Lokale Ökonomie MA* szakon nyújt közösségépítésre irányuló képzést. A szak célkitűzései elsősorban a makrotársadalmi szinten értelmezett közösségfejlesztésre irányulnak, de több modulban is kitér a mikro- és mezoszinten értelmezett közösségépítési kompetenciák elsajátítására. A Berlieni Katolikus Főiskola a *Soziale Arbeit MA* szakán nyújt képzést *Interkulturális és egyházi közösségi munka* szakirányokkal ezen a területen. A szak a gyakorlati tapasztalatokat köti össze a (civil) társadalomra vonatkozó elemzésekkel, és a civil társadalmi kontextusokban a társadalmi sokféleség feltétele mellett végzett professzionális tevékenységre vonatkozó közösségépítési koncepciókkal foglalkozik. A képzés résztvevői megtanulják, hogyan indítanak és kísérjenek közösségi önszerveződési folyamatokat, valamint hogyan alakítsanak ki helyi cselekvési struktúrákat a közösségszervezés (Community Organizing), a szociálkulturális és szociális terekre irányuló projektek vagy a diakóniai pasztoráció területén. Nagy-Britanniában az Aberdeen-i Egyetem szintén működtet egy olyan mesterszakot (*Pastoral Care, Guidance and Pupil Support MA*), amelyben a közösségi és egyéni aspektusok együttesen jelennek meg. Külön hangsúlyt kap a szakmai szerep személyes értelmezésének elmélyítése. Hollandiában az amszterdami egyetem (VU University Amsterdam) olyan mesterszakot tart fenn (*Spiritual Counselling in Organizations MA*), amely az egyéni kapcsolatépítésen keresztül foglalkozik a szervezetek egészséges műkö-

désével. A képzés filozófiája azon az alapon nyugszik, hogy az egyén és a közösség egészsége szoros kölcsönhatásban áll egymással. Az Egyesült Államokban a Pittsburgh-i (*Pennsylvania állam*) *Duquesne University School of Leadership and Professional Advancement* kínál egyéb közösségépítő mesterszakok mellett egy közösségi vezetők képzésére kidolgozottat (*MSCL: Master of Science in Community Leadership*), mely olyan szakemberek képzését tűzte ki céljául, akik kollaboratív vezetéssel képesek mozgósítani a helyi erőforrásokat, és különböző szervezetek bevonásával, multidiszciplináris szemlélettel képesek elősegíteni a helyi közösségek életminőségét és lelki egészségét. A képzés hangsúlyos elemei: globális interdependencia, átfogó közösségi változások, egyének és civil szervezetek hatása a társadalmi változásokra, kommunikáció a közösségfejlesztésben, helyi és regionális szintű együttműködés elősegítése, az egyének és civil szervezetek erőforrásai és szerepe a társadalmi átalakulásban, döntéshozatalok csoportdinamikája. Kanadában a *Torontói Egyetem (University of Toronto)* kollaboratív mesterképző programot dolgozott ki a közösségépítés területén, mely egy másik szakhoz kapcsolódva multidiszciplináris megközelítési módokkal egészíti ki az alapképzést. A kollaboratív mesterprogram a felnőttképzés és közösségfejlesztés, közösségtervezés, közegészség, pszichológiai konzultáció, betegápolás és szociális munka szakokhoz kapcsolódva működik.

A mentálhigiénés közösség- és kapcsolatépítő szakember fő beavatkozási területei a következők:

- Az oktatás-nevelés területén:
  - a lelki egészséggel és jóléttel foglalkozó szakemberek edukatív tevékenységének támogatása az egészségügyi, oktatási, ifjúsági és más releváns szektorokban;
  - mentális egészségfejlesztés, egészségtudatosság erősítése; korai beavatkozásra lehetőséget adó rendszerek kialakítása az oktatási rendszer keretei között;

- szülői erőforrásorientált készségeket támogató programok kialakítása;
- a fiatalok társadalmi integrálódását segítő és kirekesztésük megelőzését szolgáló programok létrehozása;
- prozociális készség fejlesztése.

- Az intézményfejlesztés területéről kiemelendő irányok:
  - Megelőzés:
    - › mentális egészségfejlesztő tanácsadó szolgálat, a meglévő hálózatokra ráépítve (pl. nevelési tanácsadók, idősgondozók, családsegítők);
    - › munkahelyi, iskolai, lakóhelyi mentális egészségfejlesztő szolgáltatások;
    - › a munkahelyi iskolai prevenciós programok és a korai intervenciós rendszerek támogatása.
  - Gyógyítás:
    - › az ellátórendszer pozitív pszichológiai orientációjú, közösségi alapú megerősítése.
  - Rehabilitáció:
    - › a lelki egészségi problémákkal küszködő emberek aktív társadalmi befogadásának, integrációjának támogatása;
    - › a rehabilitáció közösségi alapú gazdagítása;
    - › hozzájárulás a civil szervezetek hálózatának fejlesztéséhez az egyének közösségre szocializálásával.

A mentálhigiénés közösség- és kapcsolatépítő szakember munkájára a következő területeken lenne igen nagy szükség:

- A mentális egészségfejlesztés területén, kistérségi és önkormányzati intézményekben, családsegítő intézményekben, egyházi szolgálatoknál és alapítványi munkakörökben.
  - A társadalmi szociális háló alappilléreinek, a családoknak, a kiscsoportoknak vagy bázisközösségeknek a szintjén felkészíti az embereket a szociális háló nagyobb közösségeibe való belépésre.

- A meglévő egészségfejlesztő és -megőrző hálózatokra építve olyan preventív programokat dolgoz ki és működtet, amelyek különböző életkorú és élethelyzetű csoportok igényeit szolgálják meg.
- Az oktatás-nevelés területén, oktató-nevelő intézményekben, nevelési tanácsadókban és más tanácsadó szolgálatoknál.
  - A védettséget nyújtó családok gyengülése és a védettséget közvetítő tényezők eltűnése, a gyerekek körében a veszedelmes kapcsolati formák (tanárt fizikailag bántalmazó diák, iskolai zsarolások), melyek gyakran a sérült kapcsolati formák élményeiben gyökereznek, komoly társadalmi problémákat is jelentenek. A kapcsolat- és közösségépítő szakember felkészült a kapcsolatok javítására, a közösség fejlesztő erejének felhasználásával.
  - A mentálhigiénés közösség- és kapcsolatépítő szakember hatékonyan tud fellépni a magatartászavarokkal küszködő gyerekek fejlesztésében, társadalmi beilleszkedésüket szolgáló programok kidolgozásával, amelyek közül a közösséggé szervező csoportmunka tűnik a leghatékonyabbnak.
- A rehabilitáció és szociális ellátás területén, családsegítő központokban, idősotthonokban, fogyatékkal élők intézményeiben, szenvedélybetegek körében, speciális támogatást igénylő családok támogató intézményeiben, gondozási központokban és az esélyegyenlőtlenégi helyzetek felszámolásában.
  - Az egyszülős családok, az újracházasodó szülők, a nevelőszülők sok esetben csupán részben tudják kielégíteni a gyerekek kapcsolatigényét. A kapcsolathiányt feldolgozni nem képes gyerekek és ifjak körében gyakori a magányosság, amit „szervezett otthontalanságban” élnek meg (pl. plázákban, destruktív csoportokban). A személyes egyedi szükségletekre figyelő kapcsolatépítő – egyben közösségképesítő szocializáló szakember hiánypótló szerepet kaphat a közoktatás és a gyermekvédelem területén, elősegítve a fiatalok bevonását célt és értelmet adó közösségbe.
  - A családok, szülők támogatása a különböző szintű közösségi erőforrások bevonásával – különös tekintettel a válások magas arányára, az átmeneti külföldi munkavállalás gyakoribbá válására, a szülők fokozódó munkaterhelésére. A speciális helyzetű családok spontán csoportosulásai (gyermektelenek, fogyatékos gyermeket nevelők) megjelennek ugyan, ezek azonban sokszor nem ismertek, nem elérhetők több hasonló helyzetű család számára. Segítő hálóba vonásuk, speciális szükségletekre épülő családcsoportjaik létrehozása és működésének segítése fontos feladat.
  - A mai magyar társadalomban az idősellátás, idősgondozás egyre nagyobb mérvű és jelentőségű feladattá válik. Az idősgondozás/ápolás otthoni és intézményi feltételei kidolgozottak, de a képzett szakemberek hiánya nehezíti az idős emberek pszichés jóllétének és életminőségének fenntartásához szükséges feltételek megteremtését. Az egyéni kapcsolatépítés, tártámogatás, meghallgatás, a leélt élet és a szenvedés értelemmel telítettségének megtalálása, a nehézségekkel való megküzdés, az élet végeségének feldolgozása speciálisan képzett szakembereket igényel. Ebben a munkában nagy szerepet játszhatnak a befogadó közösségek.
- Felnőtt- és felsőoktatásban, oktatási programok kidolgozásában.
  - Humán foglalkozású segítők képzésénél.
  - Rendszerszemléletű, bio-pszicho-szociális és spirituális dimenziókat is figyelembe vevő programok megtervezésében és kivitelezésében.
  - Regionális és nemzetközi szervezetekben, a kutatói és kommunikációs érdekegyeztető szférában.
  - Emberi erőforrást fejlesztő (HR) szakemberek képzésénél.

A közösségekkel való foglalkozás, a közösségfejlesztés és közösségépítés egyaránt témája a pszichológiának, pedagógiának, szociológiának, szociálpedagógiának, szociális munkának és pasztorálteológiának, és mindennek fontos összetevője a mentálhigiénés szemlélet. Azonban a „közösség” fogalom tartalma, a közösségépítés és fejlesztés célja, célcsoportja, eszköztára a közös pontok megléte mellett markánsan különbözik az egyes szakterületeken. *A mentálhigiénés szemléletű, főleg pszichológiai és pedagógiai kompetencián alapuló közösségépítés a különböző erőforrás-orientált intim kisközösségek és egyének aktivitásaiból indul ki, és ezeken keresztül kíván hozzájárulni az interperszonális teammunka és önszerveződési folyamatok erősítésével az egyének és csoportok nagyobb közösségbe történő integrációjához. A pszichológiai, pedagógiai megalapozottságú közösség- és kapcsolatépítő munka „előszocializál” egy nagyobb közösségi hálóba lépésre, nagy hangsúlyt fektet a megelőzésre, a közös értékek mentén való együttműködésre, az egészséges felnőtt- és gyermekközösségek formálására. A szociális munka aspektusából fejlesztett közösségfejlesztés a mentálhigiénés közösségépítés eredményeihez kapcsolódva hozhat létre hatékonyabb, aktívabb érdekérvényesítő közösségeket.*

A túlnyomórészt szociális munka kompetenciával rendelkező közösségfejlesztő tevékenységek

alapvetően társadalomtudományi ismereteken, releváns politológiai, gazdasági, szociálpszichológiai ismereteken és szociális cselekvési módokon (város- és régiófejlesztés, szervezettudomány) alapulnak. A közösségfejlesztők segítik a kisvárosok, kistérségek vagy régiók közösségeinek integrált közösségi problémamegoldó, fejlesztési, érdekérvényesítési és cselekvési képességeit. Alapvető céljuk a makrotársadalmi szintet is elérő lokális társadalomfejlesztés, vagyis szomszédságok, települések, kistérségek kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztése, a demokratikus elvek érvényre jutásának facilitálása, melyek sajátos közösségfejlesztési (aktivizáló, mediációs, participációs és projekttervezési) eljárásokon alapulnak.

Bízunk abban, hogy tapasztalatainkat és hagyományainkat hasznosítja a magyar felsőoktatás, s ami ennél fontosabb az egyéneiben és közösségeiben megannyi veszéllyel küzdő magyar társadalom.

Jegyzet

1. Lásd az Egészségügyi Minisztérium által készített, multidiszciplináris szemléletű Lelki Egészség Országos Program – LEGOP – 2008. okt. 10-i jelentését: <http://www.eum.hu/hirek-esemenyek/hirek-kozlemenyek/lelki-egeszseg-orszagos>.